

Â H İ R E T

İçindekiler

Âhiret; Anlam ve Mâhiyeti.....	2
Kur'an-ı Kerim'de Âhiret.....	2
Yakînî Bilgi, Kesin İnanç.....	3
Âhirete İmanın İnsan Hayatındaki Yeri.....	5
Âhiret Şuuru	6
Yaratılışa İnanan, Yeniden Yaratılmaya da İman Eder	7
Âhiret Anlayışı Bizi Dirilişe Ulaştırır/Ulaştırmalıdır	8
Gündüz Yaşıyor, Gece Ölüyor, Sabah Diriliyoruz.....	10
Her Kış Bir Ölüm, Her Bahar Bir Diriliştir.....	10
Doğum da bir diriliştir.....	11
Ölüm; Gurbetten Vuslata Hicret.....	13

"Onlar (o takvâ sahipleri), sana indirilenlere (Kur'an'a) ve senden önce indirilen kitap ve peygamberlere iman ederler ve âhiret gününe yakînen inanırlar." (2/Bakara, 4)

Âhiret; Anlam ve Mâhiyeti

Âhiret, kelime olarak Arapçada son, diğer, sonra gelen demektir. Âhiret, dünya hayatını takip eden, ona benzeyen yönler olduğu kadar, benzemeyen yönlerin de olduğu daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet âlemine ait çeşitli merhaleler ve hallerden ibarettir. "Yakîn" ise, gerçeğe uygun ve herhangi bir şüphe ile ortadan kalkmayacak şekilde şek ve şüpheden uzak olan sabit ve kesin bir inanış, şüphe karışmayan kesin bilgi demektir.

Âhiret inancı, Allah'ın varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde (tabii bu arada hristiyanlık ve yahudilikte de) mevcuttur. Kur'an'da Hz. Nuh, İbrahim, Yusuf, Musa, İsa ve diğer peygamberlerin kendi ümmetlerine âhiret akidesini telkin ettikleri ifade edilir (bkz. 12/Yûsuf, 101; 19/Meryem, 33; 20/Tâhâ, 55; 26/Şuarâ, 81-102; 71/Nuh, 17-18).

Kur'an-ı Kerim'de Âhiret

Âhiret, Kur'an-ı Kerim'de 110 yerde geçer. Kur'an'da son gün anlamında *yevmü'l-âhir* şeklinde, dünya ile karşılaştırmalı olarak veya yalın halde geçer. Yalın halde *el-âhire* şeklinde kullanıldığı yerlerde *ed-dâru'l-âhire* tamlaması, yani "âhiret yurdu", "diğer ülke" anlamında olduğu veya âhiret hayatı demek olduğu kabul edilir. Bu kullanılış şekillerinden de anlaşılacağı gibi âhiret kavramı ile dünya kavramı arasında sıkı bir münasebet vardır.

Kur'an-ı Kerim'de yüzden fazla terim ve deyim kullanılarak âhiret akidesi işlenir. Âhiretle ilgili âyetler hem Mekkî, hem de Medenî surelerde sık sık tekrarlanmaktadır. Bu tekrarın, konunun önemini vurgulamak, sorumluluk duygusunu pekiştirmek, dünya ile âhiret arasındaki psikolojik mesafeyi kısaltarak mü'minin ruhunu yüceltmek ve hayatını ebedîleştirmek gibi hedeflere yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

Bir çok surede kâinatın, özellikle insanın yaratılışından ve hayatın akışından bahseden âyetlerle âhiret hayatını tasvir eden âyetler yan yana yer almıştır. Kur'an'ın

tasvirine göre dünya hayatı bir “*oyun ve eğlence*” bir “*süs ve öğünüş*”tür; “*mal, evlat ve nüfuz yarışı*”dır. Netice itibariyle o geçici bir faydalanış ve aldanış vesilesidir. Asıl hayat, âhiret hayatıdır. Gerçek anlamda huzur ve sükûn sadece ölümsüz âlemedir (bkz. 29/Ankebut, 64 ; 40/Mü’min, 39; 57/Hadîd, 20). Her ne kadar ölüm, geride kalanlar için acı ve hasret dolu bir olay ise de, imanlı gönüller için fânîlikten ebedîliğe geçişi sağlayan bir vasıtaadır. O yüzden birçok âyette ölüm ve âhiret hayatı “*buluşmak, sevdiğine kavuşmak*” anlamındaki “*lika (likau'llah, likau'l-âhire)*” kelimesiyle ifade edilmiştir.

Asıl hayatın ikinci âlemde başlayacağına iman edenler, ölümün ebedî yokluk olmadığını kabul ederler. Henüz hayattayken, bu gerçek vatanın, baba yurdunun, sonsuz mutluluk hayatının özlemini duyar ve ona göre yaşarlar.

Kur'an-ı Kerim'in âhireti ispat metodu, “nereden geldim, nereye gidiyorum?” sorusuna tatminkâr bir cevap bulmaya dayanır. Düşünen her insanın sormaya mecbur olduğu bu sorunun birinci kısmında, kendisine ve içinde yaşadığı tabiata hâkim, mutlak kudrete sahip bir yaratıcının varlığına inanan kimse, sözkonusu sorunun ikinci kısmında da aynı düşünce tarzını devam ettirerek öbür âlemin ölümsüzlüğünü kolaylıkla benimser. Bundan dolayı Allah'a imanla âhiret gününe iman Kur'an'da sık sık ve birlikte zikredilmek suretiyle bunun ne kadar önemli bir ilke olduğuna dikkat çekilmiştir.

Dünyaya ilk gelişinde pek âciz bir canlı olan insan, hayatının daha sonraki devrelerinde fizyolojik ve psikolojik yönden gelişip tabiat içindeki en mükemmel yaratık haline gelir. Ondaki ruhî ve fikrî gelişme devam ederek, fıtratındaki özellik ortaya çıkarak kendisinde ebediyet duygusu meydana getirir. İnsanın, iyi düşünmeden, ilk bakışta yok oluş (fenâ) gibi telakki ettiği ölümden korkması veya öbür âleme inanmayanlarla ona hazırlıklı olmayanların ölümden ürkmesi de bu ebediyet duygusuna bağlanabilir. O halde daha mükemmel ve ölümsüz bir âlem olan âhiretin varlığını benimsemek insanın tabii yaratılışında, fıtratında bulunan bir özelliktir. Ancak, dünya hayatının câzibesi, kişinin fıtratındaki ölümsüzlük duygusunu unutturup tabiatındaki seyri durdurabilir.

Yakînî Bilgi, Kesin İnanç

Yakînî bilgi, kendisinde şüphe olmayan bilgidir. Müttakiler, âhireti gözleriyle görmemişlerdir ama gözlerini yaratan Allah, âhiretin varlığını haber verdiği için şüphesiz iman ederler. Gözün görmesinde yanılgı ve yanlışlık olabilir, fakat Allah'ın verdiği haberde yanlışlık olmaz. Çölde su görüp de ona doğru koşan insan, çoğu zaman su yerine serapla karşılaşabiliyor. Bu sebeple biz Allah'ın haberine gözlerimizle

gördüğümüzden daha fazla inanırız. *"Bu dünya hayatından başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Biz, diriltilecek değiliz."* (6/En'âm, 29; 23/Mü'minûn, 39; 45/Câsiye 24) diyen insanlar, mevsimlik böcekler gibi hiç görmedikleri baharı inkâr etmekte. Ama, bu kışın bir baharı, bu dünyanın da bir âhireti var.

Ana rahmindeki bebeğe "buradan daha geniş bir dünya var" deseniz, gülüp geçebilir. Bu dünya da, âhiretin ana rahmidir. Bu toprak ana üzerinde yaşar, büyür ve ölüp âhirette doğarız. Baharda doğan, yazın gençliğini yaşayan, güz mevsiminde ölen, kardan kefenlerle toprağa gömülen çekirdeklerin baharda İsrâfil'in surunu andıran ılık rüzgârlarla çiçeğe dönüşmeleri, âhiretin varlığını bize hatırlatan âyetlerdir. (1)

Âhiret konusu, İslâm'ın olmazsa olmaz ilkelerinden biridir ve sanıldığından çok daha fazla pratik değerlere sahiptir. Müslümanın arz üzerinde küçük ve büyük günahlardan kaçınabilmesi, dünyayı gözünde küçültüp, şehid cesaretini elde edebilmesi, dünya müstekbirleri-ne meydan okuyabilmesi ancak bu inancın sağlamlığı ölçüsünde mümkündür. Âhiret inancı, kesin bir kanaat, bir bilinç, bir şuurdur. Yani, insan hayatına yön veren yerleşik bir idrak etmedir. Bu yüzden âyette *"yûkînûn (yakînen iman)"* istenmiştir.

Bir bilginin, ya da fikrin insanda, yakînen iman olması, şuur/bilinç haline gelmesi, o düşüncenin kişi gözüyle görüyor, şahid oluyor gibi konuyla kendi arasında yakınlık kurmasıyla, o düşüncenin kişiye mal olmasıyla mümkündür. Bir konu hakkında yakîne, şuura sahip olan kişi, o konu hakkında fikrî üretkenliğe ulaşabilir, bunu rahatlıkla başkalarına aktarabilir. Bundan da önemlisi, bundan elde ettiği bakış açısı ve yönelişi kendini ilgilendiren diğer alanlara da taşıyabilir. Öyleyse, çoğu insan tarafından ilme'l- yakîn olarak bilinen âhiret konusunun ayne'l- yakîn seviyesine taşınması gerekir.

Ayne'l-yakînde kişi, şahid olduğu şeyi gerçekmiş gibi görür. Ama bütünüyle duyumsayamaz. Çünkü bu seviye, hakka'l-yakîn alanına girer. Öyleyse ayne'l-yakînin güçlendirilmesi için sembollere, teşbihlere ihtiyaç vardır. Bu teşbih ve semboller yoluyla âhiret tasvir edilir. Kalp gözü açık olanlar, bu tasvirin en uç noktasına, yani sınırına varabilirler. Bizzat müşahede ise şüphesiz öldükten sonra olacaktır. İşte müslümanların âhirete imanları bu minval üzere olursa, âhiret konusu bir şuur haline dönüşecek ve pratik hayata aksedecektir.

Hayata birkaç damla su ile başlayıp ölümden sonra sonsuzluğa uzanan biz insanların ölüm sonrası hakkında ciddi endişelerimiz yoksa; bu, hem dünyevî hayatımız, hem de uhrevî hayatımız için büyük bir tehlikedir. Bugün insanların kafalarında taşıdıkları endişelerine bakın; tamamının veya tamamına yakınının dünyevî endişeler olduğunu göreceksiniz. Kalabalık bir şehrin en yoğun noktasında durun ve

oradan geçen binlerce insandan her birine řu soruyu yöneltin: "řu anda neyi düşünüyordunuz?" Hiçbir insanın, "řu anda, bir gün öleceğimi ve yaşadığım hayatın hesabını vereceğimi düşünüyordum" dediğini kolay kolay duyamayacaksınız. İnsan, başına yüzde yüz gelecek ölüm olayını ve hesaba çekilmeyi düşünmeden nasıl yaşar? Fakat, maalesef yaşıyorlar; buna yaşamak denirse.

Müslüman, hayata tevhid penceresinden bakmak zorundadır. Tevhid, birlemek demek olduğuna göre, laik bir anlayışla dünya ile âhiret arasını ayırmak bu inanca zıt olacaktır. Âhiretten ayırdığımız dünyayı, tekrar âhiretle birleştirmek zorundayız. Sadece ölüme kadar olan süre olarak algıladığımız istikbal (gelecek) kavramını, ölümden sonrasını da içine alacak şekilde anlamaya ve bu anlayışı gündelik yaşayışa geçirmek, kulluk görevimizdir.

Bir ayağımız âhirette; bir ayağımız dünyada, bir gözümüz âhirette; bir gözümüz dünyada ve bir kulağımız İsrail'in surunda; bir kulağımız dünyada olarak yaşarsak dünya-âhiret dengesini kurmuş oluruz. Yoksa hem kendimiz, hem de bizden etkilenen her şey fesada uğrayacaktır. *"Öyle binalar ediniyorsunuz ki, sanki içinde ebedî kalacaksınız!"* (26/Şuarâ, 129)

Âhirete İmanın İnsan Hayatındaki Yeri

İnsanlara bakıyorsunuz, sulu ve yeşillik bir yer görünce, hemen hafta sonu orada birkaç saat zevkli anlar geçirmek için piknik programları yapıyorlar. Ama aynı insanlar, Allah'ın, altından ırmaklar akan yeşillik mekânında (cennette) ebedî piknik yapmanın programını yapmıyorlar. Veya yazın sıcak günlerinde 40-50 derecelik sıcağa dayanamayıp kaçan insanlar, o dehşetli günün ve yerin (cehennemin) bilmem kaç bin derecelik sıcağından korunmuyorlar. řu hayatta apartmanlar ve villalar yaptırmaya kalkan insanlar, öbür tarafta bir gecekondu olsun yapmaya kolay kolay kalkışmıyorlar. Sanki bir gün oraya gitmeyeceklermiş gibi.

Yine bu insanlar, řu hayatta, boğazlarından kısarak kooperatiflere yazılıyorlar. Yazıldıkları daireyi elde edip içinde rahat bir şekilde oturmak için canları çıkarcasına yıllarca taksit ödüyorlar. İyi, olsun, ev dünyada bir ihtiyaçtır ama, aynı kişiler cennet kooperatifinden bir köşke talip olup da "taksit-lerini düzenli bir şekilde ödeyeyim; günü gelince bana anahtarı teslim edilsin" diye düşünmüyor-lar. Yine bu insanlar, mahkemeye düştüklerinde beraat etmek için ellerinden geleni yapıyorlar. En iyi avukatı tutuyorlar, hakimi görmek gerekiyorsa görüyorlar... Ama aynı insanlar, birgün kurulacak olan ilahî mahkemede berat etmek için pek de fazla bir çaba harcamıyorlar.

Biz birine iyilik yapsak, adam karşılığında teşekkür etmeden çekip gitse "ne karaktersiz bir adam; o kadar iyilik yaptım, bir teşekkür bile etmedi. Nankör, sen bundan sonra görürsün!" deriz. Ama biz aynı şeyi Allah'a karşı yapmıyor muyuz? Evet, bütün meseleler gelip âhirete ve dirilişe ciddi manada iman (yakînî bir bilgi ve kesin bir inanç) noktasında düğümleniyor. *"O (Allah), hanginizin daha güzel amel işleyeceğini denemek için ölümü ve hayatı yarattı."* (67/Mülk, 2)

Bu âyetin ifadesiyle hayata baktığımızda sanki bir terslik varmış gibi görebiliriz. Çünkü biz insanlar, önce yaşar sonra ölürüz; ama âyette önce ölüm, sonra hayat denilmiş. Burada Allah bize şunu ima ediyor: "Hayatı anlamak ve doğru yaşamak istiyorsanız, önce ölümü anlamalısınız." İnsanın hayatı nasıl anladığı, her şeyden önce ölümü nasıl anladığına bağlıdır. Eğer siz ölümü bir bitiş ve yok olma şeklinde anlarsanız, hayatı da "nasıl olsa ölüm var; o halde ölmeden önce ne yaparsam kârdır" şeklinde anlar ve öyle yaşarsınız.

Ama ölümü bir bitiş değil de, aksine bir diriliş ve gerçek hayat olarak anlarsanız, o zaman hayatı; "en ince teferruatına kadar hesabının verileceği bir olay" olarak anlar ve o şekilde yaşarsınız. Herhangi bir şey yapmadan önce, onun hesabını yapar, hesaba çekileceğiniz bilinciyle hesaplı ve ölçülü davranırsınız.

Âhiret Şuuru

Kur'an'ın, üzerinde en fazla durduğu konuların başında âhirete iman gelir. İnsanların İslâm'a girmeleri, Allah'ın dinine teslim olmaları ancak bu iman ile mümkündür. Bunun için âhiret konusunun en fazla işlendiği sureler Mekkî surelerdir. Bunun böyle olması kaçınılmazdı. Çünkü müşrik, kâfir, ya da putçu her ne olursa olsun, insanların her tür şirk, küfür ve cahiliyye düşüncesinden temizlenmeleri ve hayatlarının bütününde İslâm'ı kendilerine bir yaşam biçimi edinmeleri, bu iman ile mümkündür.

Herşeyden önce Allah'a ve bu dünyadan sonra gelecek ebedî âhiret hayatına inanmayan bir insanın, yeryüzünde şeytanın oyunlarına karşı sebat etmesi, canı ve malı pahasına mustaz'afların haklarını savunup zalimlere karşı durması beklenemez. Bu insanlar, yaşadıkları hayat gereği, tüccarca bir felsefeyi kendilerine rehber edinmişlerdir. Yaptıkları her tür iyilik ya da yardımın karşılığını bu dünyada ve dünyanın geçer akçesiyle almak isterler. Oysa İslâm, müslümanlara böyle bir şey va'detmez. Aksine insan, akidesi için sadece malını ve dünyevî zevklerini değil, canını bile feda etse, bunun karşılığını yalnızca âlemlerin rabbı olan Allah'tan beklemek zorundadır. **Allah'a teslimiyet, dünyevî zevk, rahat ve menfaatlerden ferâgat**

anlamına geldiğine göre sağlam bir âhiret inancı, mü'minde olmazsa olmaz bir özellik demektir.

Sağlam bir âhiret inancına sahip olmayan bir insanın, cahilî düşünce ve yaşayışlardan uzak durması, imkân haricindedir. Bu yüzden Kur'an, her konuda olduğu gibi, bu konuda da en doğru yolu takip etmiş ve yeryüzünde Allah'ın hilafetini yüklenecek ve ilahî adaletini arz üzerinde tesis edecek insanları somut haram ve helallerden uzaklaştırmadan önce, yakîn bir âhiret (ceza-mükâfat) inancına davet etmiştir. Nitekim Mekke'de de böyle olmuş ve namaz, oruç, hac, içki, zina gibi konularla ilgili hükümler gelmeden önce bu inancın sağlamlaştırılmasına uğraşılmıştır.

İnsanın fitratından uzaklaşıp, gittikçe artan bir hızla nefsini, dünyevî ve hayvanî zevkini öne çıkartan bir anlayışla gücü yettiği her şeye hükmetme istemesi her yerde fesadı artırmıştır. Bunun sonucu olarak, İslâm'dan uzak anlayış ve yaşayış; insandan tabiata, felsefeden bilime, dinden siyasete hemen hemen her şeyin dengesini altüst etmiştir. İşin garibi, modern insan, bu altüst olmuş dengenin hâlâ en iyi olduğunu ve ilerleme felsefesi gereği daha da iyi olacağını söylüyor. Bu dengenin bozulması sonucu adaletin arz üzerindeki tesisi de ortadan kalkmıştır.

Ve artık yeryüzünde suç işleyen, zulmeden, milyonlarca mustaz'af insanı sömüren müstekbirler, emperyalistler, çağdaş firavunlar cezalandırılmadan bu dünyadan ayrılıyorlar. İşte bunların nihaî cezasını Allah, âhirete saklamıştır. Adalet konusu, sadece kâfir ve mücrimlerin suçlarıyla değil, aynı zamanda müslümanların ecirleriyle de ilgilidir. *"Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık; bu, inkâr edenlerin bir zannıdır. Bu yüzden o inkâr edenlere ateşten helak vardır. Yoksa biz, iman edip iyi işler yapanları yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Yoksa muttakîleri, yoldan çıkaranlar gibi tutacağız?"* (38/Sâd, 27-28)

Bu dünyada sırf Rabbinin rızasını gözeterek her tür meşakkate katlanan, Allah'ın davası için işkence, hapis, kınanma, işinden edilme gibi her tür zorluğa göğüs geren insanların, Allah'ın bir lütfu olarak âhirette bir karşılığının bulunması gerekir. Gerçi bir müslüman, dünyada sırf Rabbine olan bağlılığından dolayı gördüğü eza ve cefalarla hiçbir zaman alçalmaz; aksine O'nun katında daha fazla yükselir.

Yaratılışa İnanan, Yeniden Yaratılmaya da İman Eder

Yaratılış olarak da âhiretin varlığında şüphe edilemez. Müşriklerin kesin inkârlarına getirdikleri en büyük delil; yok olan, toprağa karışan insan bir daha nasıl

diriltilebilir? Oysa âlemlerin rabbi olan Allah'ın buna gücü elbette yeter. *"Elbette gökleri ve yeri yaratmak, insanları yaratmaktan daha büyük (bir şey)dir. Fakat insanların çoğu bilmezler. Kör ile gören bir olmaz. İnanıp salih ameller yapanlarla kötülük yapan bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz! (Kıyamet) saat(i) mutlaka gelecektir. Bunda asla şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu inanmaz-lar."* (40/Mü'min, 57-59) *"Yaratılışça siz mi daha çetinsiniz, yoksa gök mü? (Allah) onu yaptı. Kalınlığını (tavanını) yükseltti, onu düzenledi."* (79/Nâziât, 27-28) *"De ki: 'Allah sizi yaşıyor, sonra sizi öldürüyor, sonra sizi kendisinde şüphe olmayan günde toplayacaktır. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (45/Câsiye, 26)

Öldükten sonra dirilme; bir de insanın yaratılış felsefesi ile ilgilidir. Peygamberimiz: *"insanın dünyada bir yolcu, dünyanın da ağaç altında bir solukluk dinlenme yeri"* olduğunu söylemiştir. Yani başı O'ndan gelen ve sonu yine O'na ulaşacak olan bir yolculuk. (*İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.*). Bu yolculukta insan başıboş bırakılmamıştır. *"İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanır?"* (75/Kıyâme(t), 36). *"Bizim sizi boş yere, bir oyun ve eğlence olarak yarattığımızı ve sizin bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi mi sandınız?"* (23/Mü'minûn, 115).

Allah, insanı boş yere yaratmadığına göre, helakını da boş yere yapmayacaktır. Bu dünyada kendisine bu kadar nimet ve hasletler verilen, mahlukatın en şerefli kılınan ve tüm bunların karşılığında sadece Allah'a kulluk etmesi istenen insanın, tüm bu imkân ve lütufları boş yere harcaması, ya da sırat-ı müstakim doğrultusunda kullanması karşılıksız kalmayacaktır.

"...(O müttakiler) âhirete yakîn olarak iman ederler. İşte onlar, Rablerinden bir hidâyet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de onlardır." (2/Bakara, 1-5). Âyette geçen *yakînen iman* önemlidir. İslâm'ın temel özelliklerinden birisi, insanları, gaybe imana davet etmesidir. Bu gaybın varlığı, bizim duyularımızla müşahede edilmez; aklî çıkarsamalar ya da mantıksal önermelerle de bilinmez. Aksine gaybe iman en sağlam teminatı, sadık habere duyulan güvendir. Kur'an gibi sadık bir haberde herhangi bir yanlışlık ya da tezatlık olmayacağına göre, gaybin varlığı da kesindir. Âhîret gaybî olduğuna göre, ona yakînî iman da ancak Allah'a olan imanla mümkündür. Çünkü gerçek yakîn, bizatihi müşahede iledir. Oysa âhîret konusunda böyle bir imkân yoktur. Dolayısıyla konu, Allah'ın sözüne iman ile alakalıdır.

Âhîret Anlayışı Bizi Dirilişe Ulaştırır/Ulaştırmalıdır

Bugün yaşadığımız toplumda âhîret inancı, bir mit ve hurâfeler yığını olarak yaşamaktadır. İnsanlar bu inancın getirdiği her tür dinamizm, coşkunluk ve aşktan fersah fersah uzaktadırlar. Bu avamî anlayış, tevhid bilincine sahip mücadeleci

müslümanlar için geçerli değildir. Avamdan, ya da ehl-i dünyadan birisi yaşadığı hayat ve sahip olduğu hayat felsefesince âhirete inanmaktadır ve büyük bir ihtimalle de kendini cennette görmektedir.

Gerçek müslümanlar için durum çok farklıdır. Çünkü müslümanlar 'dünyadadırlar' ama, 'dünyadan ve dünyevî' değildirler. Dünyada, bütün ömürleri boyunca bir yolcu ya da garip gibidirler. Yani onlar, niçin yaratıldıklarını, nasıl yaşayacaklarını ve buna bağlı olarak sonlarının nereye ulaşacağını bilen insanlardır. İnsan, şu anda yaşadığına göre, öncelikle bilmesi gereken; nasıl yaşayacağı ve sonunun ne olacağıdır. Aslında son dediğimiz şeye, fazla uzak gözüyle bakıl-mamalıdır. Çünkü "Dünya" kelimesi, denâ'dan gelir ve 'yakınlaştırılmış şey' demektir.

Demek ki dünya, insanın akıl ve idrak tecrübesine ve bilincine yakınlaştırılmış bir şeydir. Yakına getirilen şeyin (dünyanın) tabir caizse bizi kuşatması ve etkilemesi gerçeği, bilincimizi, son varış yerimizden (âhiretten) başka yöne çevirir. Bu son gidilecek yer, 'daha sonra' geldiğinden; bize 'uzak' gibi gelir. Halbuki bu, 'yakın' olan (dünya)nın sebep olduğu yanılsama ve şaşırtmacadan dolayı böyledir. Yani, son, âhiret bize o kadar uzak değildir. Uzak sanmamız, duyularımızın bizi yanıltması nedeniyledir. Öyleyse yaşadığımız ile ulaşacağımız sonu düşünmek ve her anımıza bir muhâsebe yapmak durumundayız.

Müslüman birey, kendi bilinç ve dimağını devamlı diri tutmak zorundadır. Bir taraftan cahilî yaşamın, diğer taraftan nefsin/şeytanın öne sürdüğü zaaf ve oyalanmalar arasında kalan birey, cihadın herşeyden önce bunlara karşı verilmesi gereken bir mücadele olduğunu bilmelidir. Bunun sağlanabilmesi ise ancak yaşanan dünyadan ve hayattan daha yüksek, yüce ilkelere, hedeflere bağlanmakla mümkündür. Bu ilke ya da hedef, günlük yaşamadan ve denîlikten uzak ve yüce olduğu ölçüde bu hayatı anlamlı kılabilecektir. Hangi düzeyde olursa olsun, müslüman birey için mücadele zorunlu olduğundan, mücadeleye liyakat için fertlerin dimağlarını her zaman diri tutacak donanımlara, eskimeyen kaynaklara ihtiyacı vardır. İşte bu kaynakların başında âhiret inancı gelir. Kişi, dünyanın geçici zevklerinden, korku ve umutsuzluktan, hedef sapmalarından ve hilâfet görevini unutmaktan, ancak bu inanç ile uzaklaşabilir. İnsanoğlu nisyâna (unutmaya) meyillidir ve nisyan arttıkça isyan ve sapma da artar.

Dahası, insanın gönlünde iki ayrı (üstelik zıt) ilkenin, idealin ya da duygunun bulunması mümkün değildir. Bir yandan hilâfet görevini yerine getirmeye çalışmak, özgürlük ve adalet için mücadele etmek, bir yandan da dünyanın ve şeytanın geçici oyunları, hileleri karşısında aldanmak, korkmak ve zavallı yaşam biçimlerine istek duymak, bir müslümanın şahsında birleşemez. *"Dünya hayatını âhiret hayatı karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşırlar. Kim Allah yolunda savaşır da*

öldürülür ya da galip gelirse, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz." (4/Nisâ, 74).

Allah'ın yolunda mücadele, -alanı ve biçimi ne olursa olsun- ancak dünya hayatının satılmasından sonradır. Sağlam bir irade ve direnme duygusuna sahip olmayan insanların, düşmanın güç ve oyunları karşısında kısa zamanda umutsuzluk ve korkuya düşmesi mümkündür. Halbuki sorgulama, tahkir edilme, işkence görme ve nihâyet şehidlik ile kaybedecek hiçbir şeyi olmadığını; aksine cennetlere ve bunun ötesinde temiz ve özgür bir ruha sahip olacağını ve Rabbinin huzuruna bu tertemiz haliyle çıkacağını bilen bir insan için, korku son derece arızî bir şeydir.

Gündüz Yaşıyor, Gece Ölüyor, Sabah Diriliyoruz

"Niçin varsın?" şeklindeki soruya "yok olmak için" şeklinde cevap vermek, var olan ve yaşanan her şeyi bir anda anlamsız kılmak demektir. Öyle ya, siz bir şey icad eder, bir şey var edersiniz; ardından size sorarlar: "Bunu niçin var ettin?" Cevap verirsiniz: "Var etmiş olmak için var ettim!" Neticede her iki cevap da oldukça anlamsız olup, kişinin kendisini, hayatı ve varlığı tanımadığını, olup bitenlerden gaflet içinde yaşadığını gösterir. *"Onlar, ayakta, oturarak ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. Rabbiniz! Bunu boş yere yaratmadın (derler). Sen yücesin, bizi ateş azabından koru."* (3/Âl-i İmran; 191)

Her şeyin bir anlamı vardır. Hayatın, ölümün, ağaçların, dağların, insanların, hayvanların... Ölümü anlamlandırdığımız zaman, her şey bir anlam kazanacaktır. Ölüm, bir yok olma değil; yeni bir hayatın başlangıcıdır. Ölümlü, fani sıkıntılarla dolu bir diyardan, ölümün olmadığı, ebedî, mükâfatlarla dolu zahmet ve sıkıntının bulunmadığı, sevdiğimiz her şeyin bulunduğu bir diyara yolculuktur. Onun için müslüman ölümden korkmaz; sadece ona hazır olur. Hatta, yeri geldiğinde seve seve canını verir, âhiret karşılığında dünyayı satar. **"Ölüm yok olmak değil; bir diriliştir, yeni bir hayata geçiştir"** cümlesinden hareketle, yaşadığımız hayatı ve varlıkları seyredelim:

Her gece bir ölüm, her sabah bir diriliştir. Gece olur uyuruz. Uyku, ölümün kardeşidir, ölmenin provasıdır. Bir müddet sonra uyanırız. Yani ölümden dirilişe geçeriz. Bunu her gün tekrarlarız. Gündüz yaşar, gece ölür, sabah diriliriz.

Her Kış Bir Ölüm, Her Bahar Bir Diriliştir

Güneşin her batışı bir ölüm, her doğuşu bir diriliştir. Her gün tekrarlanan bu batış ve doğuş gösterileri, bize şu gerçeği fısıldar: Ey insan! Tıpkı benim gibi sen de bir gün böyle batıp sonra tekrar doğacaksın, yani öleceksin ve dirileceksin. Bu gerçeği unutturmamak için Rabbimiz hergün bu manzarayı bize seyrettiriyor. Bakmasını bilenler, baktıklarında görenler için güneşin doğuş ve batışı da âhirete imanı içeren bir âyettir.

Mevsimler de bize ölüm ve ardından dirilişi anlatır. **Her kış bir ölüm, her bahar bir diriliştir.** Kış geldiğinde toprağı ve hayatı ölü görürüz. O yeşil yeşil canlı bitkiler ve toprağın üstünde kaynaşan, devinen, gezinen böcekler, hayvanlar yoktur artık. Ama baharın gelip yağmurların inmesiyle birlikte toprağın dirilişe geçtiğini görürüz. **Kışın, nice sineklerin kaybolması bir ölüm, baharla ortaya çıkması bir diriliştir. Kışın odun haline gelen ağaç için bu bir ölüm, baharla çiçek açıp meyve vermesi bir diriliştir.**

Tabiat, kendi diliyle haykırır: "Ey insan! Bir gün sen de böyle ölecek ve dirileceksin!" Rabbimiz, kış ve bahar mevsimlerini yaşatırken aynı zamanda ölümleri ve dirilişleri de aylarca seyrettirir. **Tohumların toprağa atılışı bir ölüm, günler sonra topraktan çıkışı bir diriliştir.**

Tohumun toprağın içinde yok olduğunu zannederiz; halbuki yokluk yoktur. O, toprağın altında diriliş sürecini yaşamaktadır. Nihâyet bir müddet sonra, bahar rüzgârı borusunu öttürecek, tohum, kıyameti yaşayarak kıyam edecek, yeşillikler içinde yeni bir hayata kalkacaktır. İnsan da böyle bir tohum gibidir. Yaşarken bir gün toprağın altına düştüğünü görürüz. İnsanın düştüğü yer, onun kabridir. Tohum gibi o da bir gün düştüğü yerden kalkacaktır.

Kıyamet günü, zaten kalkış günü demektir. *"Gökten bereketli bir su indirdik. Kullara rızık olmak üzere onunla bahçeler, biçilecek taneli ekinler, küme küme tomurcukları olan hurma ağaçları yetiştirdik. O su ile ölü yeri dirilttik. İşte insanların diriltilmesi de böyledir."* (50/Kaf, 9-11) *"O (Allah), ölüden diri, diriden ölü çıkarır; yeryüzünü ölümünden sonra o canlandırır. Ey insanlar! İşte siz de böyle diriltileceksiniz.!"* (30/Rûm, 19)

Doğum da bir diriliştir.

Doğum, ölü gibi olan bebeklerin ana rahminde dirilişe geçip dünyaya adım atmasıdır. Bakmasını ve görmesini bilenler için bir damla suyun (atılan pis suyun milyonlarca parçasından birinin) dirilişe geçmesidir. *"Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, siz ölüler idiniz; O sizi diriltti. Yine öldürecek, yine diriltecek, sonra O'na döndürüleceksiniz."* (2/Bakara, 28) *"İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir*

de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: 'şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor. De ki: 'Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gâyet iyi bilir.' (36/Yâsin, 77- 79)

İçinde yaşadığımız hayatın kuruluş düzeni de ölümden sonra dirilişin ve hesaba çekilmenin gerçekleşeceğine başlı başına bir delildir.

Çünkü yaşadığımız hayatta güçlü ve zalim insanlar var. Çoğu kez bunlar, "ben istediğimi yaparım ve kimseye hesap vermem!" havası içinde yaşıyorlar. Diğer taraftan zavallı, güçsüz, her türlü haksızlığa maruz kalıp hakkını alamayanlar var. Günün birinde, zalim cezasını, mazlum da hakkını alamadan ölüp gidebiliyor.

Hayat, bu kadar dengesiz ve anlamsız, zalimlerin yaptıklarının yanına kâr kalacağı adaletsiz olamaz. Hemen insanın aklına şu geliyor: **"Ölümden önce haklıya hakkı, suçluya cezası tümüyle verilmediğine göre, demek ki ölümden sonraya bırakılıyor."** İşte ancak bu değerlendirmeden sonra hayat anlam kazanıyor. İnsan, dirilişin sancılarını çekmektedir. **Vicdan azabının da temelinde "öldükten sonra bir gün dirilme ve yaşanan hayatın hesabını vermenin getirdiği endişeler" vardır.**

Sadece bu dünyada yaşayacağınızı düşünerek yaşarsanız ölü yaşarsınız. Ama **öleceğinizi düşünerek yaşarsanız diri yaşarsınız.** Çevremizdeki insanlar hep dirilişin etkisiyle, âhiret şuuruyla yaşasalar!.. Seyredin o zaman hayatın güzelliğini. İkinci asr-ı saadet olur çağımız. İnanın, iman ettiğimiz cenneti daha burada iken yaşamaya başlarız.

Fakat biz, tüm yatırımlarımızı bu dünyaya yönlendirerek yaşadığımız hayatı ve yeri sahte cennet haline getirmeye koyulunca cenneti de unuttuk. Özlemez olduk. Nasıl özleyebiliriz ki; lüks, israf demeden yaşadığımız hayatı, materyalistlerin uydurma cenneti gibi yapmak için bir ömür boyu gece gündüz koşturunca. Sahabe, cenneti öyle bir özlüyordu ki! Enes bin Nadr, Uhud savaşında "cennetin kokusunu Uhud'un arkasından duyar gibi oluyorum" diyordu.

Bilirsiniz, insan çok acıkınca yemeğin kokusunu çok uzaktan duyar. Sahabe de cennete öyle acıkıyordu ki, daha dünyada iken kokuları geliyordu cennetin.

İmam Gazali diyor ki: **"Mezardakilerin pişman oldukları şeyler yüzünden dünyadakiler birbirlerini kırıp geçiriyor."** Ölüm öncesindeki kavgaların ölümden sonra pişmanlık getireceğini hissederek yaşayan insan, hiç pişman olacağı şeyin kavgasını verir mi?

Hırsla hayatın ve eşyaların, burada kalacak şeylerin ardına bir ömür boyu düşer mi? *"Onlar, geride nice şeyler bıraktılar; bahçeler, çeşmeler, ekinler, güzel makamlar ve zevk ü sefa sürecekleri nice nimetler. İşte böyle oldu ve biz onları başka topluma*

miras verdik." (44/Duhân, 25-28) "Ey iman edenler, size ne oldu ki: 'Allah yolunda topluca savaşa çıkın' denildiği zaman yere çakılıp kaldınız? Âhirettense dünya hayatına mı razı oldunuz? Ama dünya hayatının geçimi (zevki), âhiret yanında pek azdır." (9/Tevbe, 38)

Gerçek özgürlük, Allah'a koşmakta ve Allah'a yakın olmaktır. İnsan, Allah'a ne kadar yakın olur, O'na ne kadar bağlanırsa o kadar özgür sayılır. Allah'tan uzak yaşayan insanlar köle insanlardır. Mesela; mobilyalarının ve arabalarının çizilmesine hiç dayanamazlar. Çünkü o çizilen şeylerin kölesi durumundadırlar. Efendilerinin zarar görmesinden rahatsız olurlar. Ama hergün dinleri, imanları, şerefleri, namusları çizilir, hiç rahatsız olmazlar. Başörtüsüne uzanan ele kızmaz; yeter ki o el, kendi putlarına, efendilerine zarar vermesin. Menfaatine dokunuldu-ğunda etrafı velveleye boğanlar, dinlerine ve âhiretlerine yapılan hücumdan hiç rahatsızlık duymamaktalar. Böyle insanların özgürlükten bahsetmeleri, kölelerin özgürlük dersi vermesine benzer.

Peygamberimiz'in tavsiyesi şöyle idi: *"Bu dünyada, sanki gurbete gitmiş, birgün yuvasına tekrar dönecek biri gibi ol veya gelip geçici bir yolcu gibi yaşa."* Hayatın geçiciliğini kalbine ve kafasına oturtmuş bir müslüman geçici şeylere sevgi beslemez ve kendini bağlamaz. Zaten şu bir gerçektir ki; **Allah'ın dışındaki şeylere olan ilgi ile Allah'a olan ilgi arasında ters orantı vardır. Bir kimsenin Allah'ın dışındaki varlıklara, eşyaya ilgisi ne kadar fazla ise, Allah'a olan ilgisi o kadar azdır.**

Böyle bir durumda ilgi duyulan şeyler Allah ile kul arasında engel teşkil ederler. Bu yüzden İslâm, insanın duygularını âhirete yönetmek için Kur'an'da çok sık şekilde ölüm, âhiret, kıyamet, hayatın geçiciliği üzerinde durur. Mekkî surelerin aşağı yukarı tamamında, diğer surelerin de genelinde bu havanın verilmeye çalışıldığını görürsünüz.

"Bilin ki, dünya hayatı bir oyun, eğlence, süs, kendi aranızda övünme, mal ve evlat çoğaltma yarışıdır. (Bu) tıpkı bir yağmura benzer ki, bitirdiği ot ekincilerin hoşuna gider, sonra kurur, onu sapsarı görürsün, sonra çerçöp olur. Âhirette ise çetin bir azab; Allah'tan mağfiret ve rıza vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir zevkten başka bir şey değildir." (57/Hadîd, 20)

Ölüm; Gurbetten Vuslata Hicret

Ölümü tefekkür ederek yaşamak, hayatta "gidici" olarak yaşama sonucunu doğurur. Böyle yaşayan insan da hesabını ve yatırımını gideceği yere göre yapar. Hesaba çekilme günü gelmeden önce kendini hesaba çeker. Aksi halde, insan gideceği saata kadar kalacakmış gibi yaşar ve tercihini ona göre yapar. *"Ama siz, dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret daha hayırlı ve daha kalıcıdır." (87/A'lâ, 16-17)*

Aşağı yukarı her insan, bir eşya satın alırken, önüne konan iki maldan "iyisi olsun, pahalı olsun" diyerek daha kalıcısını tercih ettiği halde, Allah'ın önüne koyduğu iki hayattan geçicisini tercih ediyor; kalıcısını bırakıyor. *"Hayır, siz acele geçiveren şu dünyayı çok seviyorsunuz da âhireti bırakıyorsunuz!"* (75/Kıyâme(t), 20-21). Hayır, siz yaptığınız işlerin karşılıklarının acele, peşin verildiği şu dünyayı çok sevdiğiniz için karşılıkların veresiye olduğu öteki dünyayı bırakıyorsunuz, sevmiyorsunuz.

"Muhakkak sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle imtihan eder, deneriz. Sabredenleri müjdele." (2/Bakara, 155) *"Yoksa içinizden Alah cihad edenleri ve sabredenleri belirtmeden cennete gireceğinizi mi sanıyordunuz?"* (3/Âl-i İmran, 142)

Görüldüğü gibi, dünyadaki acıların ve zevklerin altında imtihana çekilme esprisi yatmaktadır. O halde böyle durumlarda alınması gereken ilaç sabırdır. Çünkü bu zevkler ve acılar geçicidir. Geçici olması da sabrı kolaylaştırıyor. Sabretmediğimizde ne olur? Geçici zevklere sabretmeyip dalarsak, âhiretteki ebedî ve hakiki zevklerden mahrum kalırız. Şu hayatın geçici elemelerine sabretmezsek, bu defa hem ebedî, hem de daha ağır âhiret azabına maruz kalırız ve âhirette bize şöyle denilir: *"İnkâr edenler, ateşe sunuldukları gün, onlara: 'Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan her şeyi harcadınız, onların zevkini sürdürdünüz; ama bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve yoldan çıkmanızın karşılığında alçaltıcı bir azab göreceksiniz' denir."* (46/Ahkaf, 20)

Kur'an'a baktığımız zaman adeta tüm azgınlık, isyan ve başkaldırıların sebeplerinin tek sebebe bağlandığını görürüz. O da âhireti hesaba katmadan ve âhiretten korkmadan yaşamak. *"Hayır, doğrusu onlar âhiretten korkmuyorlar."* (74/Müddessir, 53)

Kur'an, terbiye etmeye çalıştığı insanda ilk etapta âhiret endişesi oluşturmaya çalışır. Bu endişe belli bir boyuta ulaştığı zaman insanların hayatlarında inkılabların gerçekleştiğine şahit oluruz. Mesela; içki Medine döneminde ve yaklaşık Uhud savaşı yıllarına kadar yasaklanmamıştır. Fakat o tarihlerde içkiyi kesin olarak yasaklayan âyet inince evdeki şarap küplerinin kırılarak içkili hayata son verildiğini görürüz.

Peki, bu neden kaynaklanıyor? Tabii ki âhiret ve Allah korkusundan. O insanlar o güne kadar öyle eğitilmiş ki, yaptıkları işin âhirette kendilerine çok pahalıya malolacağı söylendiği anda hemen o işten vazgeçiyorlar.

Âhirete imanı, âhiret endişelerini, cennet ve cehennem mefhumlarını ortadan kaldırdığınızda insanları gerçek anlamda motive edemezsiniz. Yani iyi şeyleri kendiliklerinden yaptırıp, kötülüklerden de kendiliklerinden vazgeçiremezsiniz.

Âhirete iman; en büyük ve gerçek anlamda tek otokontrol mekanizmasıdır. Âhiret ve Allah korkusu olmadan insanları neye göre ahlaklı ve dürüst olmaya sevkedeceksiniz?

Eğer bir insan, yaptığı bir kötülüğün cezasını görmeyeceğini bilse, niye o kötülükten vazgeçsin veya yapacağı bir iyiliğin karşılığında mükâfat yoksa niçin o iyiliği yapsın? Denilebilir ki; insanlık için. Ben ölür ölmez bu insanlar çok kısa bir süre içinde beni unutacaklar. Unutmasalar bile, öldükten sonra bana ne faydaları dokunabilecek ki?

Ama düşünün ki "bir varlık" var ve "bir gün" var. O varlık, o günde yaptığınız tüm iyiliklerin karşılıklarını kat kat fazlasıyla verecek ve yaptığınız kötülüklerin de cezasını verecek. O varlık ki, hiçbir iyiliği unutmaz, adaletli, kimseye zerre kadar zulmetmez, hiçbir şeye ihtiyacı yok. Her şeyin yaratıcısı ve sahibi, çok merhametli, çok affedici. İnsan, böyle bir varlığa iman edip sadece O'nun rızasını kazanmak idealiyle yaşadığı zaman artık siz bu insanları "Allah'ın rızasını kazanma" amacıyla iyi şeylere kolayca yönlendirebilir ve kötü şeylerden de kolayca sakındırabilirsiniz. Aksi takdirde bütün çabalarınız sonuçsuz kalır. Âhiret korkusu olmadan insanlar, fırsat bulduklarında kötülük yapabilecekleri için kimsenin kimseye güveni olmaz.

İnsanın ve insanlığın kemali, âhirete iman olmadan mümkün olamazdı. Toplumsal huzurun ve ferdin saadetinin âhiret inancına bağlı olduğunu bize saadet asrının örnek toplumu öğretti. Hiçbir ahlakî kural tanımayan, fuhşun alenen işlenip suç sayılmadığı, birçok insanın babasının tombala usulü belirlendiği, kokuşmuş gelenek dışında kanun ve nizamın bulunmadığı, hak ve hukukun değil; gücün egemen olduğu, güçlünün hep haklı olduğu, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü, faizin ve her türlü haksız kazancın normal sayıldığı, ezmeyene ezilmekten başka bir seçenek tanınmadığı cahiliyye toplumundan dünya tarihinin ender şahid olduğu faziletli bir toplum çıkarılmasında, âhiret inancının payı sanıldığından da daha büyüktür.

Kur'an ve Sünnette Allah'a iman ile âhirete iman birlikte zikredilir. Zaten ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Ayırdığımız zaman bir anlamı kalmaz. Örneğin, laiklerin inandığı gibi bir Allah'a inanıyorsunuz. Yani Allah'ın, kendi varlığını ve her şeyi yarattığını kabul ediyorsunuz. Fakat Allah'ı hayatınıza karıştırmıyorsunuz.

Kötülük yaptığınızda ceza vermiyor; iyi ve dürüst davrananlara da ödül vermiyor. Allah aşkına bana söyler misiniz böyle bir Allah'a inanmakla inanmamak arasında ne fark var? Hiçbir fark yok. Ama Allah'ın iyileri mükâfatlandıran, suçluları cezalandıran bir varlık olduğuna iman eden, ayrıca zalimin cezasını görmediği, mazlumun da hakkını şu hayatta alamadıklarını gören bir insan, elbette ölümden sonra bu işlerin tamamlandığı bir günün olduğuna zorunlu olarak iman eder.

Zaten âhiret gününün bir başka adı da "din günü"dür. Din'in sözlük anlamlarından birisi de mükâfat ve ceza olduğuna göre din günü; yapılan işlerin karşılıklarının verileceği gün manasına gelir.

İki insan düşününüz. Birincisi hep onun bunun hakkını gasbetmiş, başkalarının alın teri ve emeği üzerinde keyif çatmış, ikincisi, başkalarının hukukuna tecavüz etmediği gibi bir ekmeğini ikiye bölerek tasadduk etmiş. Birincisi zulmetmiş, ezmiş, sömürmüş ve semirmiş. İkincisi yardım etmiş, gönül yapmış, onarmış ve mazlumu kollamış. Birincisi cana, mala, ırza tecavüz etmiş; ikincisi canı, malı, ırzı aziz ve muhterem bilmiş ve korumuş. Birincisi her türlü ahlakî kurallardan ve insanî faziletlerden uzak, arzularının ve tutkularının esiri olarak yaşamış; ikincisi Allah'ın kendisi için çizdiği sınırları yine O'nun sevgisi ve korkusuyla çiğnememiş ve hep ahlakî, insanî değer ve faziletleri koruyarak kuralları yaşamış.

Evet, şimdi bu iki kişinin de öldükten sonra aynı sonuçla karşılaşp yaptıklarının yanlarına kalacağını düşünmek hangi akla, hangi vicdana ve hangi adalete sığar? (2)

Dünyanın; ekolojik anlamda tabii dengenin bozulması sınırından; ahlakî, kültürel, siyasi, ekonomik vb. anlamlarda da toplumsal dengenin deformasyonu sınırına kadar, ilahî olan her tür dengenin, tabiiliğin, sünnetullahın sınırlarını zorlayıcı bir sona doğru hızla yaklaştığını gördüğümüz bu dünyanın her şeye rağmen "halifesi" olarak seçilmişleri olan insanların, bu ilahî misyonlarını yerine getirebilmeleri için hâlâ bir fırsatları, bir şansları var.

Batı uygarlığının; insanı ve tabiatı tahrip eden, baş döndürücü bir ilerleme-kalkınma yarışı ile büyüleyici çağdaşlık, modernlik sendromu ile ifsad edici iletişim-medya hegemonyası, iğfal edici gayri ahlakî yaşam tarzı ile artık âşına olduğumuz bu şeytanî uygarlığın sağına, soluna, ortasına bakmaksızın bütün yorumları, uzantıları ve sonuçları ile dünyayı ve insanlığı tehdit etmesine son verebilmek için hâlâ insanlığın en erdemlilerinin yapacakları bir şeyler var.

Bu erdemlilerin ve daha doğrusu insana üflenen ilahî ruhun bütün erdemlerini temsil eden İslâm inancının insanlığa sunacağı ilahî hikmetin bir ayağını *tevhid*; diğer ayağını *âhiret* bilinci oluşturuyor. Batının şeytanî hegemonyasına alarak ilahî olana yüz çevirttiği, hikmeti ve ilahî bilgiyi unutturduğu, insanî olan, tabii olan, hak olan her şeye sırtını döndürdüğü **insanlık, içine düştüğü şeytanî bataktan ancak *tevhid* ve *âhiret* ayaklarına basarak doğrulabilir.** Bu gerçek, yeryüzünün her yöresinde her gün her saat her an kendini gösteren trajik akıbetin farkına varan, farkında olan müslümanlar için üstlenilmesi gereken ağır sorumluluklar manasına geliyor.

Dünya ve içindekilerin gelip geçici olduğunu, bir sınama ve imtihan aracı olduğunu bilen ve böyle inanan İslâm insanı, bu bilgisini ve bu imanını, kuru ve şematik, içi boş ve vicdanî inanç kofluğundan çıkartıp, olması gereken yere, âlemlerin rabbi olanın, dünya ve âhiretin sahibi olanın istediği yere, hayatın tam ortasına oturtmak zorundadır.

Âhiret inancını hayatın tam ortasına oturtmak ne demektir? Ve bu, nasıl olabilir? Bu sorulara müslümanın, her müslüman topluluğun âhiret inancını gözden geçirmesi, içi boş bir inanç olmaktan çıkartıp, hayatına yön veren bir şuur/bilinç düzeyinde el alması ve müslüman insanın dünyevî yaşantısının bu bilinçle nasıl şekilleneceğini ortaya koyması ile cevap verilebilir. Bu da, elbette ki dünyaya değer vermeyerek, bir oyun ve eğlence gözüyle görerek dünyevî olana itibar etmeyerek, gelip geçici değerlerden yüz çevirip, o büyük gün için, Rabbimiz'in karşısına tek tek çıkacağımız, titreyerek ya da açık alınla çıkacağımız hesap günü için yaşamakla mümkündür. Bu mümkünü, hayatın tam ortasına oturmuş bir gerçekliğe dönüştürebilmek, yani gerçekten hesap günü için, hesap gününe ayarlanmış bir biçimde yaşayabilmek için de *âhiretin bilincine* varmış olmak gerekiyor.

Ufukları ölümle sınırlı, ölüme kadar uzanabilen bir yaşam felsefesine inanan, ölüm öncesini de *Allah'sız, âhiresiz, ed-Din'siz* beşerî ideolojilerin yaşam projeleriyle tasarlayan şeytanın kemalist ve batıcı dostlarının egemen olduğu bir toplumda hem bu bilince ulaşabilmek, hem de bu bilincin gerektirdiği tarzda yaşayabilmek -işin doğrusu- o kadar da kolay değil.

Çünkü iki yüz yıldır ümmetin başına bela olan batı işbirlikçisi egemen güçlerin, ezerek, zulmederek, hile, dolap ve desiseler kurarak, batı batağına sürüklemeye çalıştığı ümmetin ve bir parçası olan yaşadığımız toprakların insanlarını, inkârın, şirkin, sapmanın, yüz çevirmenin, yalanlamanın, küçümsemenin, hor görmenin anaforundan baktığı ilahî değerlere, ed-din gerçeğine, felah (kurtuluş) yoluna yeniden, bıkmaksızın, usanmaksızın çağırmak ve bununla birlikte işbirlikçilerin, satılmışların, sömürücülerin, insanlık düşmanlarının,

Allah düşmanlarının düzenlerine karşı bitmez tükenmez bir kin pınarından beslenerek savaşmak, bir ve en büyük olan Allah'a, âhiret gününe yakînen iman edenlerin mesleğidir. Âhiret bilincinin gerektirdiği tarzda yaşayabilmek bu mesleği icra etmektir ve onun için kolay değildir.

Yaşadığımız toplumda bir asra yakın ifsad ve inkâr kaynaklı zulüm düzeninin, pozitivist ve modernist paradigmlar temelinde ürettiği kemalist, sağcı, solcu, milliyetçi, kapitalist vb. ideolojilerin kısılcacında bulunan insanların arasından çıkan müslümanların, bu kısılcacın etkilerini tamamen silebildiğini söyleyebilmek çok zordur. Şu veya bu şekilde tevhid bilincine erişmiş insanların aynı oranda ve önemde âhiret bilincine de ulaşabildiklerini ne yazık ki iddia edemiyoruz.

Eğer tevhid bilinci insanlara beyinlerdeki ve kalplerdeki putları, tağutları yıktırıyorsa; âhiret bilinci de hayattaki putları ve tağutları yıkma mücadelesine sevkeder. Dünyayı değiştirmenin, toplumu değiştirmenin, insanı değiştirmenin en doğal, en sıradan faturası ve bedeli olan ölümü göze almanın, ölüme atılabilmenin, ölümden korkmamanın insanı davası uğruna mücadeleye sevkeden en güçlü sâik olduğunu görürüz.

Eğer insanlar tevhid bilinciyle yorumlayabildikleri dünyayı değiştirebilmek için kollarını dahi kıpırdatmıyorlarsa, ya da sadece kollarını, ya da dillerini kıpırdatıyorlarsa, işte o zaman insanların iç dünyalarına inip oradaki tortuyu, toplumun kültüründen kalmış gizli kalıntıları, yani o çıplak ölüm korkusunu, o açık dünya sevgisini bulup çıkarmak gerekir; zira insanları, tevhide ulaştığı halde yerinde tutacak olan, hâlâ yaşamaya, yalnızca yaşamaya sevkedecek olan tek sebep, bütün teorik, ilmî, fikrî izahların, yorumların, anlayışların aldatıcı perdesi arkasına gizlenen tek sebep; dünya sevgisi ve ölüm korkusudur. İslâmî bilincine rağmen bu içgüdüsel tortuyu barındıran insanların ölüm korkusu diğer insanlardan daha fazla, dünya sevgisi diğer insanlarınkinden daha yoğun ve kalıcı olur.

Çünkü, bir içgüdü olarak, bilinçaltında sürekli beyin, kalp ve dildeki gerçeklerin perdesiyle örtülüp, bir biçimde buu gerçeklere inanıyor olmanın rahatlatıcı, yeterli gördürücü, tatmin edici işleviyle oyalanıyor olarak dünyayı sevmek daha meşru, ölümden korkmak daha doğal hale gelir ve bu insanlar âhiretin bilincine daha uzak bir noktaya düşerler. Çünkü bu bilinci de taşıdıklarını var saymakta ve kendilerini de başkalarını da buna inandırabilmektedirler. Oysa âhiret bilincini sıradan bir insana kavratılabilmek daha kolay; bu tür insanların yeniden kavrayabilmeleri daha zordur.

"La ilahe illallah"ın bütün bir tarihi, bütün bir dünyayı, bütün bir toplumu izah eden esprisini kavrayıp da, yeryüzünde işlenen bunca zulme, bunca haksızlığa, bunca iğrençliğe şahid olup da, içinde yaşadığı toplumda ne yapmasını ve ne yapmamasını açık ve net bir şekilde kavrayıp da, hiçbir şey yokmuş gibi yaşamamanın, hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranmanın, hiç bir sorumluluğa sahip değilmiş gibi ömür tüketmenin başka bir izahı yoktur.

Mücâdelesiz, kavgasız, çilesiz, hapissiz, işkencesiz, kansız, şehidsiz geçen günlerin; daha fazla küfür, daha fazla zulüm, daha fazla tuğyan, daha fazla zillet demek olduğunu bilen insanların, bilmesi ve gereken insanların hâlâ yerlerinde durabilmeleri, hâlâ mücadeleye atılmamaları, hâlâ kavgayı yarınlara erteleyici çözümlere sarılmaları, hâlâ kolay ve rahat yolları bayraklaştırabilmeleri, başka bir şeyle izah edilemez. **Mücâdelenin, kanın, şehidin olmadığı yerde âhiret bilinci de gereği kadar yoktur demektir.** Âhiret bilincinin gereği kadar olduğu bir yerde insanlar günlerini

meydanlarda, sokaklarda, karakollarda, mahkemelerde, cezaevlerinde, mezarlarda ya da mezar başlarındaki şehadet andlarında doldururlar.

Oysa düşmanın açık seçik belli olduğu, kavganın bütün yakıcılığıyla kendini dayattığı, inancın kan, ter ve gözyaşı ile ispat istediği bir zamanda, insanlar hâlâ kaybetmekten korkacakları şeyleri biriktirmekle meşgullerse, hâlâ yaşamak için, sıradan bir vatandaş olarak yaşamak için, sıradan bir vatandaş olarak yaşamak için çaba gösteriyorlarsa, hâlâ hayatın yutucu gerçekleri hesap gününün ürpertici gerçeğinin önüne geçebiliyorsa, hâlâ şerefsizce yaşamının sermayesi olan dünyalık şeyler peşinde koşmak, âhiret kazanma çabasına girmemenin mazereti olabiliyorsa, o zaman Allah'ın ipine tutunarak ayağa kalkabilmenin bir ayağı yani âhiret bilinci eksik demektir. Zaten yüce Rabbimiz de Kur'an-ı Kerim'de sık sık *"Allah'a ve âhiret gününe iman edenler"* diyerek, iki ayağın kopmaz birliğini vurgulamıyor mu?

Her gün ve her gece, namaz sonlarında, işimizin arasında özellikle ölümü, dirilişi, kıyameti, mahşeri, cenneti, cehennemi, günahlarımızı, Allah'ın nimetlerine teşekkürdeki kusurlarımızı derin derin düşünelim. Bunu kendimize görev edinelim.

Bu dünyadaki rahatımızdan fedakârlık yapalım. Hem burada tam bir rahat etme, hem de orada rahat etme gibi imkânsız ve gülünç olan sevdadan vazgeçelim. Sahâbeler, Hz. Peygamber'e, biraz rahatına bakması, kendini fazla yormaması yolunda birtakım şeyler söyleyince, Önder ve Örneğimiz'den şu cevabı alırlar: *"Nasıl refah ve nimetin tadını bulurum ki, boynuz sahibi (İsrafil) boynuz (sur)u ağzına koymuş, alnını eğdirmiş ve kulağını vermiş, ne zaman üfleyeceğine dair emir bekliyor."* (Tirmizî)

Kabirlere, hele gece karanlığında gidip, oralarda ölümle kolkola yaşayacağımız günleri düşünelim. Ölüm ve şehadet râbıtası yapalım. **Allah'ın dinini yaşayamıyor, müslümanca hayat süremiyorsak müslümanca ölmenin de zor olduğunun bilincine varalım.** Mezarlarda ve hayalinde düşünerek canlandırdığın kabir hayatında düşün ki, bir-iki metrelik çukur, içinde birkaç kemik parçası ve mezar taşında da senin adın, evet senin adın, benim adım yazılı. Artık Rabbinle karşı karşıyasın.

Büyük kıyametin kopmasını bekliyordun veya beklemiyordun. Ama öldün, yani senin kıyametin koptu. İşte bu kıyamete hazırlandın mı? Yaptın mı yapacaklarını? Sakındın mı yapmaman gerekenlerden? **Hazır mısın ölüme? Borçların-harçların, ümitlerin, beklentilerin, yatırımların... neresi için? Ölüm...** Ne zaman? Evet ey insan! Tohumun toprağın üstüne yeni bir hayatla çıktığı gibi bir gün kabrinden çıkartılacağını, Rabbinin huzuruna gidip yaptıklarının ve yapmadıklarının hesabını vereceğini düşün ve hayatını ona göre düzenle: Çünkü, ölüm bir yok oluş değil; diriliştir. Ölüm uzakta değil; çok yakınımızdadır.

Âhirete iman etmiş olmak, âhiret bilincine erişmiş olmak, yalnızca kafalarda âhiretle ilgili bilgileri arttırmakla, kalplerde âhirete olan inancı tazelemekle gerçekleşmez. Çünkü **âhiret bilinci kafa ve kalpte başlayıp biten işlevsiz bir olgu değil; insan hayatının bütün boyutlarını ve ömrünün bütün anlarını belirleyen canlı ve dinamik bir olgudur.**

O yüzden Bakara suresi 4. âyette Kur'an'ın doğru yola kılavuzluk edeceği muttakîlerin vasıfları sayılırken "âhirete inananlar" değil; *"âhirete yakînen (şuurlu / bilinçli olarak) iman ederler."* denilir. O yüzden **âhiret bilincinin varlığını ve derecesini ölçebilmenin bir yolu sürekli olarak kafa ve kalbi gözden geçirmekse, bir diğer yolu da bizatihi yaşanan hayatı gözden geçirmek ve hesap günündeki ilahî sorguya uyup uymadığının muhâsebesini yapmaktır.**

Bu muhâsebe de, dünya ve içindekilere bağlılık, dünyevî zevk ve değerlere iltifat, ölüm duygusu ve gerçeğinden uzaklaşmak olumsuz; âhirete ve hesap gününe ayarlı bir hayat yaşamaya çalışmak, dünyadan, içindekilerden, geçici zevk ve değerlerden - Allah'ın istediği vasatın dışında- uzaklaşabilmek ve hayatı, enerjiyi, yetenekleri, bilgiyi, gücü, bedeni, kafayı Allah'ın davası için harcamak olumlu olarak değerlendirilmelidir. Birey olarak muhâsebesinde olumsuz hanesi ağır basanlar istedikleri kadar tevhid bilincine ulaştıklarını iddia etsinler, yaşadıkları hayatın yüzlerine çarpılacağını unutmamak zorundadırlar.

Muhâsebesinde olumlu hanesi ağır basanlar ise, zaten içiçe yaşadıkları ölümle gerçek hayata geçtikleri andan itibaren Rablerine kavuşmanın mutluluğunu tadarlar. Ne mutlu onlara! **Ne mutlu, ölümden korkmayan, ölümü sevebilen, ölümü arzulayabilen, ölümle dostluk kurabilen, ölümün koynunda ömür tüketebilen Allah erlerine! " Rabbinizin mağfiretine (bağışına) ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!"** (Al-i İmran, 133). **Âhiret bilinci; ölümü sevmek, ölümle bir yaşamak ve nasıl gelirse gelsin, ama müslümanca yaşayış üzerine gelsin, müslümana yakışır şekilde ölüme, yani cennete koşabilmektir. ***

* Not: Bu konu, Hüseyin Özhazar ve Hasan Eker'in Âhiret Bilinci adlı eserlerinden büyük ölçüde yararlanılıp yer yer özetlenerek oluşturulmuştur.

1- Mahmut Toptaş, Şifâ Tefsiri, 1/87

2- M. İslâmoğlu, İman Risalesi, 287-288

Âhiretle İlgili Âyet-i Kerimeler

- a- Âhirete İman: Bakara, 4, 46, 62, 123, 177; Al-i İmran, 9, 25; Nisa, 38-39, 59, 162; En'am, 113; A'raf, 147; Tevbe, 18-19, 44; Yunus, 45; Nahl, 22; Kehf, 110; Neml, 3; Lokman, 4; Şura, 7; Mearic, 2, 26.
- b- Âhireti İnkâr: Nisa, 136; Yunus, 7-8; Neml, 4-5; Sebe', 3, 7-9; Mutaaffin, 10-12; Tin, 7.
- c- Âhiretin Varlık Hikmeti: Sebe', 4-5
- d- Âhiret İçin Gönderilen Ameller: Bakara, 110; Hacc, 77; Yasin, 12; Haşr, 18; Kıyame, 13; İnfitar, 5.
- e- Âhiret Nasibi İçin Çalışmak: Bakara, 200-201; Al-i İmran, 145; Nisa, 77; Kasas, 77.
- f- Âhiret Hayırlıdır: En'am, 32; A'raf, 169-170, Kasas, 60; Şura, 36; A'la, 16-17; Duha, 4.
- g- Âhireti İsteyenler: İsra, 19; Şura, 20.
- h- Âhiret Nimetleri İle Dünya Nimetlerinin Karşılaştırılması: Kasas, 60; Ankebut, 64.
- i- Âhiret Nimeti (Cennet), Zulümden ve Fesattan Sakınanlar İçindir: Kasas, 83; Ankebut, 36; Şura, 36-39.
- j- Âhiret Hayatı, Geleceği Gerçek Bir Hayattır: Ankebut, 20; Sebe', 3.
- k- Âhiret Hayatı Asıl Hayattır: Ankebut, 64.
- l- Kâfirler, Dünyayı Âhiretten Üstün Tutarlar: İbrahim, 3; Kehf, 32-36; Rum, 7; Kıyame, 20-21; İnsan, 27; A'la, 16.
- m- Âhiret de Dünya da Allah'ındır: Necm, 25; Leyl, 13.
- n- Dünya, Âhiretin Tarlasıdır: Şura, 20.
- o- Hem Dünya, Hem Âhiret Nasibi İstemek: Bakara, 201; Nisa, 145; Kasas, 77; Cum'a, 10.
- p- Âhirete Önden Hayır Yollamak: Bakara, 110; Hacc, 77; Yasin, 12; Haşr, 18; Kıyame, 13; İnfitar, 5.
- r- Âhiret İçin Zararlı Kadınlar: Tegabün, 14.

Âhiretle İlgili Hadis-i Şerif Kaynakları

Buhari, Bed'ül Halk 8, Salat, 48, Cihad 33, Rikak 39, 41

Müslim, İman 312, Zikr 14, 16-18, Fiten 133-135

İbni Mace, Zühd 32

Tirmizi, Zühd 5

Âhiret Daha Çok Düşünülmeli: Kütüb-i Sitte, 17/ 565

Âhiret Hayatında Ölüm Olmayacaktır: Kütüb-i Sitte, 14/ 417-418

Âhiret İşleri Dünyadakilere Sadece İsmen Benzer, Hakikatleri Ayrıdır: Kütüb-i Sitte, 14/ 383

Âhirette Dünyanın Alacağı Hal: Kütüb-i Sitte, 4/ 38-39

Dünyadaki Azab ve Nimet Âhirette Sona Erer: Kütüb-i Sitte, 14/ 416

Âhirette Herkes Otuz Yaşında Olacak: Kütüb-i Sitte, 14/ 450

Konuyla İlgili Geniş Bilgi Alınabilecek Kaynaklar

- 1- Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Azim Y. c. 1, s. 184-188
- 2- Tefsir-i Kebir (Mefatihul Gayb), Fahreddin Razi, Akçağ Y. c. 1, s. 467
- 3- Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, İbn Kesir, Çağrı Y. c. 2, s. 173-178
- 4- Fi Zılalil Kur'an, Seyyid Kutub, Hikmet Y. c. 1, s. 82-83
- 5- Tefhimul-Kur'an, Mevdudi, İnsan Y. c. 1, s. 51
- 6- Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri, Mahmut Toptaş, Cantas Y. c. 1, s. 87-89
- 7- Min Vahyi'l Kur'an, Tefsir Dersleri, M. Hüseyin Fadlullah, Akademi Y. s. 49-50
- 8- Davetçinin Tefsiri, Seyfuddin El-Muvahhid, Hak Y. s. 40-41
- 9- Bakara Suresi Yorumu, Haluk Nurbaki, Damla Y. s. 65-71
- 10- Kur'an'da Mü'minlerin Özellikleri, Beşir İslâmoğlu, Pınar Y. s. 94-99
- 11- İman Risalesi, Mustafa İslâmoğlu, Denge Y. s. 285-298

- 12- Arınma Yolu, c. 2, s. 75-130
- 13- İslâm Ansiklopedisi, Şamil Y. C. 1s. 401 , C. 4 s. 133-134
- 14- İslâm Ansiklopedisi, T. Diyanet Vakfı Y. c. 1, s. 543-548
- 15- Kur'an'da Tevhid, Mehmet Kubat, Şafak Y. s. 197-204
- 16- Kur'an'da Tevhid Eğitimi, Abdullah Özbek, Esra Y. s. 26-28
- 17- Kur'an'da Uluhiyet, Suad Yıldırım, Kayıhan Y. s. 127-133; 232-233; 258
- 18- Kur'an'da Temel Kavramlar, Ali Ünal, Kırkambar Y. s. 221-226
- 19- Haşir Risalesi, Said Nursi, Med-Zehra Y.
- 20- İlk Mesajlar, M. Ali Baltaş, Birleşik Y. s. 22-25
- 21- İslâm ve Sosyal Değişim, 36-39, 82
- 22- İslâm -Temel İlkeler- Ali Ünal, Beyan Y. s. 121-136
- 23- İnanç ve Amelde Kur'ani Kavramlar, Muhammed El-Behiy, Yöneliş Y. s. 191-199
- 24- Kur'ani Araştırmalar, Murteza Mutahhari, Tuba Y. s. 115-118
- 25- Esenlik Yurdunun Çağrısı, Celaleddin Vatandaş, Pınar Y. s. 144-148
- 26- İtikat Üzerine, İhsan Eliaçık, Şafak Y. s. 115-119
- 27- İlahi Kanunların Hikmetleri, Abdülkerim Zeydan, İhtar Y. s. 331-342
- 28- İslâm Nizamı, Ali Rıza Demircan, Eymen Y. c. 2, s. 314-344
- 29- Yakın: Kur'an'da Temel Kavramlar, Ali Ünal, Kırkambar Y. s. 423-425
- 30- Kur'an Penceresinden Bakış, Mevlüt Güngör, Kur'an Kitaplığı, s. 77-113
- 31- İslâm Nizamı, Ali Rıza Demircan, Eymen Y. c. 2, s. 314-344
- 32- İnançla İlgili Temel Kavramlar, Mehmet Soysaldı, Çağlayan Y. s. 152-173
- 33- Âhiret Bilinci, Hüseyin Özhazar, Bengisu Y.
- 34- Âhiret Bilinci, Hasan Eker, Denge Y.
- 35- Âhiret Hazırlığı, Sadık Dana, Erkam Y.
- 36- Âhirete İnanıyorum, M. Yaşar Kandemir, Damla Y.
- 37- Âhirete Giden Yol, Ali Rıza Altay, Sönmez Neşriyat
- 38- Âhirete Açılan Kapı Kabir, Yusuf Şensoy, Furkan Dergisi Y.
- 39- Âhiret Perdesini Aralarken, Haris el-Muhasibi, Nesil Basım Yayın
- 40- Dünya-Âhiret, Ömer Öngüt, Hakikat Y.
- 41- Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında Ölüm, Cenaze, Kabir, İsmail Mutlu, Mutlu Y.
- 42- Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında Ölümünden Sonra Diriliş, İsmail Mutlu, Mutlu Y.
- 43- Bediüzzaman'ın Yorumları Işığında Kıyamet Alametleri, İsmail Mutlu, Mutlu Y.
- 44- Kıyamet Alametleri, İsmail Mutlu, Mutlu Y.
- 45- Gençlik ve Ölüm, Burhan Bozgeyik, Türdav A.Ş.
- 46- Gerçek Hayat, M. Necati polat, Kaynak Y.
- 47- Haşir Risalesi, Said Nursi, Sözler/Envar Y.
- 48- İman Nurları, Âhiret Sırları, Ali Küçük, Bahar Y.
- 49- Kur'an-ı Kerim'de Kıyamet ve Âhiret, İmam Gazali, Salah Bilici Kitabevi Y.
- 50- Kıyamet Yaklaşıyor, Vehbi Karakaş, Cihan Y.
- 51- Ölüm, Kabir, Kıyamet, M. Necati Bursalı, Erhan Y.
- 52- Ölüm, Kıyamet, Âhiret ve Ahir Zaman Alametleri, Şarani, Bedir Y.
- 53- Ölüm, Kıyamet ve Diriliş, Şarani, Pamuk Y.
- 54- Ölüm Ötesi Hayat, Abdülhay Nasih, Nil A.Ş.
- 55- Ölüm ve Âhiret, İmam Gazali, Arslan Y.
- 56- Ölüm ve Sonrası, İmam Gazali, Vural Y.
- 57- Ölüm ve Ötesi, Hüseyin S. Erdoğan, Çelik Y.
- 58- Ölümünden Sonra Diriliş, Subhi Salih, Kayıhan Y.
- 59- Ölümünden Sonraki Hayat, Süleyman Toprak, Esra Y.
- 60- Ölüm, Kıyamet ve Âhiret, Sıddık Naci Eren, Demir Kitabevi
- 61- Ölüm, Mehmed Zahit Kotku, Seha Neşriyat
- 62- Ölüm ve Diriliş, Safvet Senih, Nil A.Ş.
- 63- Ölüm ve Ölümünden Sonraki Hayat, Murat Tarık Yüksel, Demir Kitabevi
- 64- Ölüm ve Ötesi, Heyet, Sağlam Y.
- 65- Ölüm Yokluk mudur? Hekimoğlu İsmail, Timaş Y.
- 66- Ölüm Son Değildir, Selim Gündüzalp, Zafer Y.
- 67- Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Âhiret İnanıcı, Mehmet Paçacı, Nun Y.

- 68- Dünya Ötesi Yolculuk, Abdülaziz Hatip, Gençlik Y.
69- Dünya ve Âhiret Hayatı, Muhammed İhsan Oğuz, Oğuz Y.
70- Ebediyet Yolcusunu Uğurlarken, Hayreddin Karaman, T. Diyanet Vakfı Y.
71- Kıyamet ve Âhiret, İmam Gazali, Hakikat Y.
72- Kıyamet ve Âhiret, Naim Erdoğan, Huzur Y.
73- Kur'an'da Kıyamet Sahneleri, Seyyid Kutub, Çizgi Y.
74- Onbirinci Saat, Martin Lings, İnsan Y.
75- Âyetlerle Ölüm ve Diriliş, Said Köşk, Anahtar Y.
76- Âhiret Hazırlığı, Sadık Dana, Erkam Y.
77- Gözle Görülen Kıyamet, Muhammed Mahmud Savvaf, Çelik Y.
78- Hüvel Baki, Mustafa Özdamar, Kırk Kandil Y.
79- Mezar Notları, Muammer Özkan, İnsan Dergisi Y.
80- Kabir Alemi, Celaleddin Suyuti, Kahraman Y.
81- Kırık Tayflar, Şemseddin Nuri, T.Ö.V. Y.
82- Kıyamet ve Âhiret, Ahmet Faiz, Uysal Kitabevi
83- Ecel, Kıyamet, Âhiret, Ali Eren, Çile Y./ Merve Yayın Pazarlama
84- Ruh Aleminde Bir Seyahat, Kemal Osmanbay, Kitsan Kitap Kırtasiye Y.
85- Haşır Risalesi, Said Nursi, Med-Zehra Y.
86- Reenkarnasyon Var mı? Sevim Asımgil, Gonca Y.
87- Ölümden Sonra Dirilmek ve Reenkarnasyon, Naim Erdoğan, Enes Kitabevi Y.
88- Türk Edebiyatında Ölüm Şiirleri Antolojisi, Ahmet Sezgin - Cengiz Yalçın, Ünlem Y.

*Ve âhiru da'vânâ eni'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemin: Dâvâmızın
sonu âlemlerin Rabbi Allah'a hamdetmektir.*

*Sûbhanek Allahûmme ve bihamdike ve eşhedû en la ilahe
illa ente vahdeke la Şerike leke ve Estağfiruke ve etûbû ileyk.*

—Derleme— Ebu Abdulmûmin Tekin. bin Muharrem. el-Kayseri

—E-Mail— dayioglu@hotmail.com

—E-Mail— tekin_mihci@hotmail.com

<https://www.facebook.com/tekin.mihci>

<https://www.facebook.com/groups/islami.e.Kitap.indir/files/>

<https://www.facebook.com/groups/Tevhid.Selefi.Daveti/files/>

<https://www.facebook.com/groups/129830423826445/files/>

<http://tevhiddersleri.com/>

<http://ebumuaz.blogspot.com/>

<http://www.ehlieser.tr.gg/>

<http://www.islamhouse.com/>

<http://islamqa.info/tr>

<http://tevhidvesunnet.com/>

<http://www.davetulhaq.com/tr/index.php>

<http://www.tevhididavet.com/>

<http://www.tevhidyolcusu.com/>

<http://islamiekitap.blogspot.be/>

<http://ilimehli.blogspot.be/>

<http://www.sahihhadisler.net/>

